

Oslík svoda prezbitarija Sv. Nikole ikonografski unikum svjetski

U središtu svoda pazinske župne crkve prikaz je sv. Mihovila koji predvodi boj anđela. Ovu epizodu nalazimo samo u Genezi, a u nekim se apokrifima boj anđela događa prije istočnog grijeha. Zašto se onda sv. Mihovil u Pazinu stavlja u središte? On je, smatra konzervator Željko Bistović, zaštitnik plemića čiji se grbovi nalaze na zaglavljim kamenima rebara koja uokviruju scenu

IZVIJESTIO I SNIMIO
Mirjan RIMANIĆ

U povodu 750. obljetnice pazinske župne crkve sv. Nikole pod njenim je svodom održano stručno predavanje o povijesti, arhitekturi i umjetničkoj, ponajprije slikarskoj, baštini koju ovo zdanje svrstava među značajnije nacionalne kulturno-povijesne spomenike. Crkvu su znatijeljnijim građanima i stručnjacima koji su pratili izlaganja približili dr. sc. Elvis Orbanić iz Državnog arhiva u Pazinu, Željko Bistović iz Konzervatorskog odjela u Rijeci te dr. sc. Irma Huić, Orest Šuman i Kristina Krulić iz Hrvatskog konzervatorskog zavoda.

Pazinski župnici bili su prepoziti

Prije stručnog dijela pazinski je župnik Mladen Matika istaknuo da je Sveto pismo nepresušno vrelo umjetničkog nadahnuća, a fragmente biblijskog teksta uobličeni u slike nalazimo na zidovima, slikama i oltarnim palama i u pazinskoj župnoj crkvi. Podsjetio je na pismo pape Ivana Pavla II. u kojem piše da je umjetnost potrebna crkvi kako bi se prenijela poruka koja joj je povjerenjena od Krista. Crkva treba umjetnost da učini shvatljivim ocharavajući svijet duha i nevidljivog Boga, dakle treba poprimiti izričaje onoga što je u sebi neizrecivo. K tomu umjetnost ima sposobnost da pomaže intuiciji gledatelja ili slušatelja.

Svi umjetnici koji su svoja umijeća ugrađivali u ovo velebno zdanje imali su za cilj ne proslaviti ove mrtve zidove i zgradu već kroz svoje stvaralačko djelo slaviti Boga i približiti ga čovjeku, rekao je Matika nastojeći publici približiti duh davnih vremena srednjega vijeka, razdoblja izgradnje i oslikavanja Sv. Nikole, u kojem je sve bilo prožeto dubokom vjerom.

Uvodno je predavanje održao Elvis Orbanić koji se govoreći o povijesti župe Pazin posebno osvrnuo na Ignacija Kajetana Buzetskog, kako je rekao, značajnog, ali nedovoljno poznatog pazinskog prepozita. Naime, pa-

zinski su župnici do sredine 20. stoljeća nosili naslov prepozita. Orbanić je dodao da se župa Pazin prvi put spominje 1177. ili 1178., ovisno o čitanju pojedinih palografa i to "kao jedna župa usprkos dvama naseljima". Nakon što je grof Mainhard, vlasnik pazinskog kaštela, sedamdesetih godina 12. stoljeća dao izgraditi crkvu Blažene Djevice Marije slijedila je gradnja još dvije crkve - Sv. Nikole i Sv. Petronile, tako sredinom 13. stoljeća Pazin postaje samostalna župa, a prepoziturom svakako prije 1282. kada se spominje prvi prepozit imenom Ursus.

Čišćenjem slika otkriveni novi detalji

Župna crkva izgrađena je 1266., a potom je u više navrata proširivana. Orbanić je naglasio da je Pazin stoljećima bio pod vlašću dinastije Habsburg, a crkveno je pripadao Porečkoj biskupiji. Naglasio je kako Pazin ima bogati župni arhiv u kojem su pohranjeni spisi od 1615. nadalje. Međutim, najviše se usredotočio na prepozita Ignacija Kajetana Buzetskog koji se rodio u Kranjskoj 1745. Studirao je u Ljubljani i Rimu, a 1774. imenovan je pazinskim prepozitom. Ubrzo je, 1787., postao kapitularni vikar Pičanske biskupije, a 1791. imenovan je biskupom u Trstu. U međuvremenu, 1789., dao je tiskati tisuću molitvenika na hrvatskom jeziku, što svjedoči o njegovom zanimanju za većinski živalj u Istri u skladu s tadašnjim idejama prosvjetiteljstva, naglasio je Orbanić. Zanimljiva je epizoda iz njegova života kada se 1797. kao tršćanski biskup sastao s Napolenom posredujući za Trst i njegove građane, koji su našli pod francuskom vlašću. Buzetski je 1803. umro u Trstu gdje je i pokopan.

Orest Šuman upoznao je nazočne s restauratorskim radovima na štafelajnim slikama iz pazinske župne crkve. To su sakralne slike "Smrt sv. Josipa", "Bogorodica od Rožarija", "Sv. Margarita Kortonska", "Bogorodica od Karmela" i "Vizija sv. Antuna Padovanskog", te portreti biskupa Andree i Enrica

Oslíkano svetište

Rapicija i prepozita Antuna Vida Franula. Šuman je nakon predstavljanja stanja u kojem su slike zatečene obratilo zahtjevima koje su restauratori poduzeli na slikama, koje su bile preuzete u teškom stanju s mehaničkim oštećenjima, ali i doslikanim i preslikanim dijelovima. Restauracijom je slikama, najvećim dijelom nastalim u 18. stoljeću, vraćen originalni izgled.

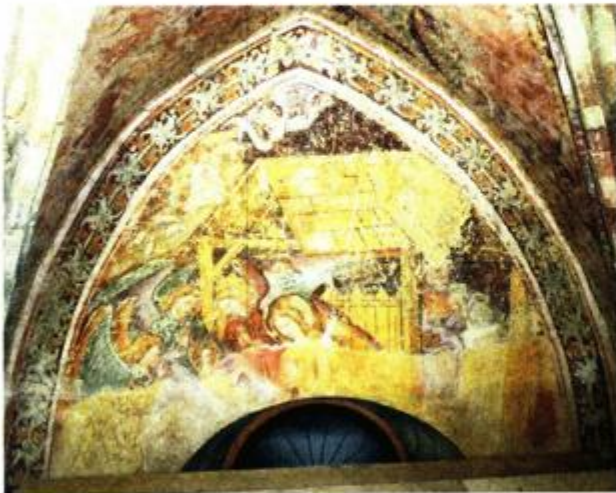
Prilikom čišćenja ili skidanja naknadnog oslika, na nekim su se slikama pojavili novi detalji, kao datacije na portretu Antuna Vida Franula. Sada, kaže Šuman, to treba prepustiti povjesničarima umjetnosti da istraže i interpretiraju nalaze. Trenutno se radi na restauraciji velikog drvenog sakristijskog ormara s furniranim intarzijama, a potrajat će dvije, tri godine izvjestio je Šuman.

Posebno je zanimljivo bilo izlaganje Željka Bistovića koji je svoje predavanje, najavljenno kao revizija dosadašnjih znanstvenih spoznaja o ciklusu zidnih slika u crkvi sv. Nikole, nazvao "Enigma Majstora pazinskog prezbitarija", jer, kako se pokazalo, to bolje oslikava novija saznanja o pazinskim freskama. Zidne slike u Sv. Nikoli ulaze u povijest umjetnosti krajem dvadesetih

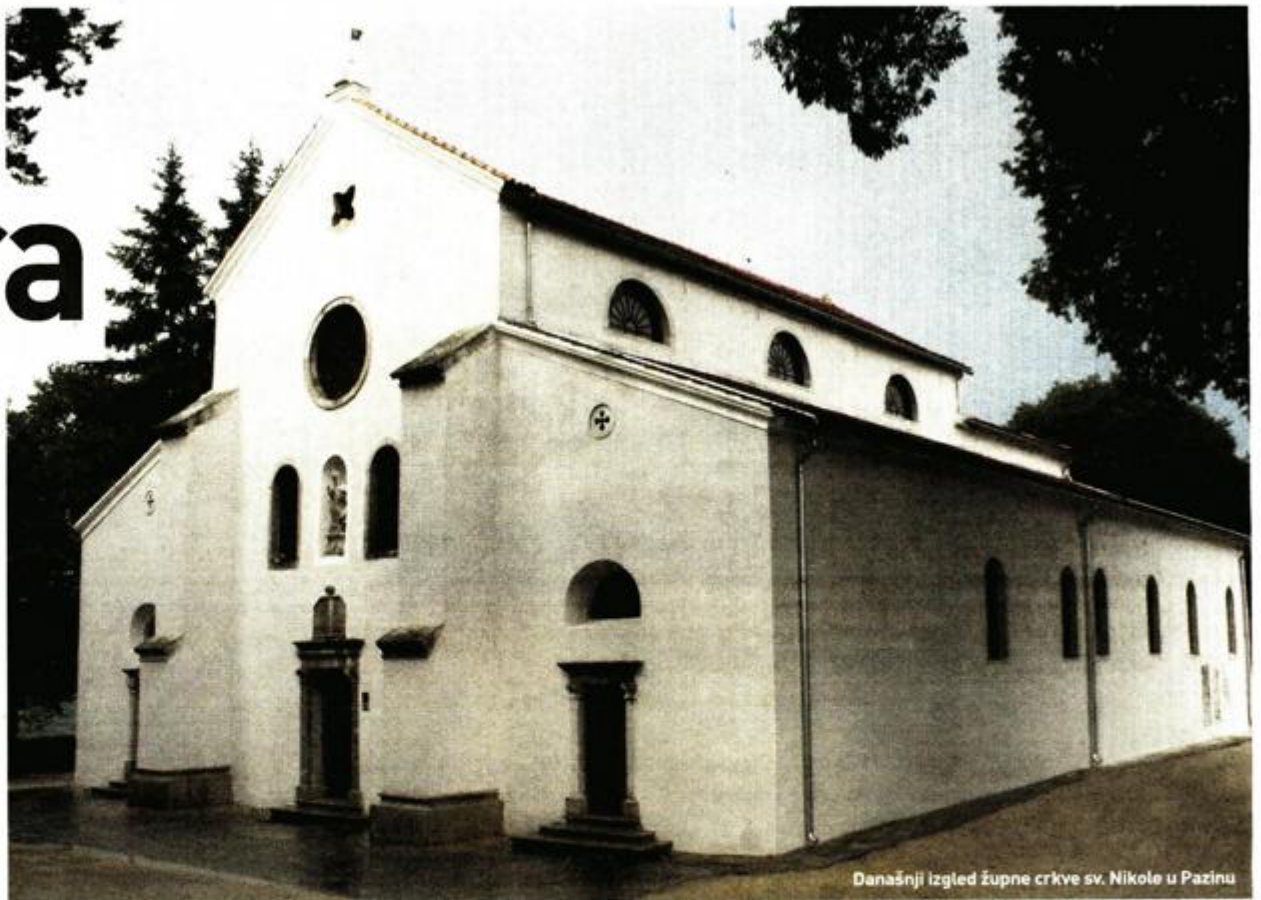
godina prošlog stoljeća objavom jednog članka Antonija Alisija iz Trsta. Potom, 1947., France Stele smatra da te slike treba svrstati u krug Jakova Suntera, a kasnije Leonarda iz Brixena. Njegove pretpostavke usvaja većina povjesničara umjetnosti, pa i Branko Fučić koji o pazinskim freskama piše u jednoj opsežnoj sintezi 1963. U svojoj doktorskoj disertaciji on je prvi uočio da su ove sli-

U POVODU 750. OBLJETNICE NJENE GRADNJE

ikole je ih razmjera

Očišćena freska na kojoj se vide djela autora iz 15. i restauratora iz 20. stoljeća

Današnji izgled župne crkve sv. Nikole u Pazinu

ke nastale po grafičkom predlošku Biblije Pauperum, koja je nastala u Nizozemskoj polovicom 15. stoljeća. Budući da su skoro u isto vrijeme nastale i pazinske freske, to govori o kulturnim vezama s tim krajevima, napominje Bistrovčić.

Kasnija su istraživanja pokazala da su neke scene iz pazinskog ciklusa nastale prema nekim sasvim drugim predlo-

cima, prema kojima su nastale i zidne slike u nekim alpskim krajevima. Tako na zidu iza današnjeg glavnog oltara nalazimo, doduše jako fragmentiranu, scenu raspeća, inače jako popularan prikaz u srednjem vijeku, a slični se prikazi, u morfološkom smislu, nalaze u Koruškoj.

Bistrovčić se posebno osvrnuo na oslik svoda za kojeg

smatra da predstavlja ikonografski unikum svjetskih razmjera. Na njemu se, uz ostalo, nalaze i neki bohemizmi koji se ne mogu povezati s Leonardom iz Brixena. U središtu svoda pazinske župne crkve prikaz je sv. Mihovila koji predvodi boj anđela. Ovu epizodu nalazimo samo u Genezi (Knjizi postanka), a u nekim se apokrifima boj anđela događa prije istočnog grijeha.

Grbovi na svodu važni za dataciju

Zašto se onda sv. Mihovil u Pazinu stavlja u središte? On je, smatra Bistrovčić, zaštitnik plemića čiji se grbovi nalaze na zaglavljim kamenima rebara koja uokviruju scenu, a to su, uz one Austrije i Devina, grbovi lokalnih plemića Schuela i Ungerspacha. Iz roda Schuel dolazi prepozit u čije je vrijeme građen prezbiterij pazinske župne crkve.

Danas je o Leonardu iz Brixena mnogo toga poznato, a u uspoređujući njegova djela s pazinskim prezbiterijem ipak se uočavaju razlike. Tako se sa sigurnošću ne može reći da je upravo on slikar prezbiterija pazinske župne crkve, na kojem se uz sve to nalazi i utjecaj internacionalne gotike. Kvaliteta ovih slika nadilazi umjetničke mogućnosti Istre, naglašava Bistrovčić, a analizirajući detalje nošnji i posuda

Kristina Krulić na skelama pod svodom prezbiterija govori o konzervatorsko-restauratorskim radovima na freskama

Elvis Orbančić, Orest Šuman, Željko Bistrovčić i Kristina Krulić prate izlaganje kolegice Irme Huić

Željko Bistrovčić

na pazinskim freskama nalazi sličnosti s predmetima koji se, gotovo u isto vrijeme, daleko u 15. stoljeću, pojavljuju u bavorskim krajevima. Uz to u dataciji fresaka važnim smatra grbove na svodu, koji se u ovakvoj konstelaciji ne mogu naći nakon 1444., jer kada bi ovi grbovi postavljeni u isto vrijeme kada su nastale i zidne slike, to bi morali biti i gr-

bovi nekih tadašnjih pazinskih kapetana. Stoga je priča o naručitelju ovih slika puno veća nego što se obično misli.

Naime, krajem 15. stoljeća habsburški se posjedi protežu mnogim krajevima Europe sve do Nizozemske, a od 1452. do 1467. car Svetog Rimskog Carstva Fridrich III. habsburški Pazin, zapravo Pazinsku grofoviju, zalaže svoj supruzi Ele-

onori Portugalskoj. Bistrovčić u tomu nalazi još uvijek nedovoljno razjašnjene silnice koje se sijeku u Pazinu i okolnim slikarskim školama tog vremena i put prema, još uvijek nepoznatom autoru pazinskih freska, vodi dalje od Brixena i Jakova Suntera.

Slijedi nastavak restauratorskih radova

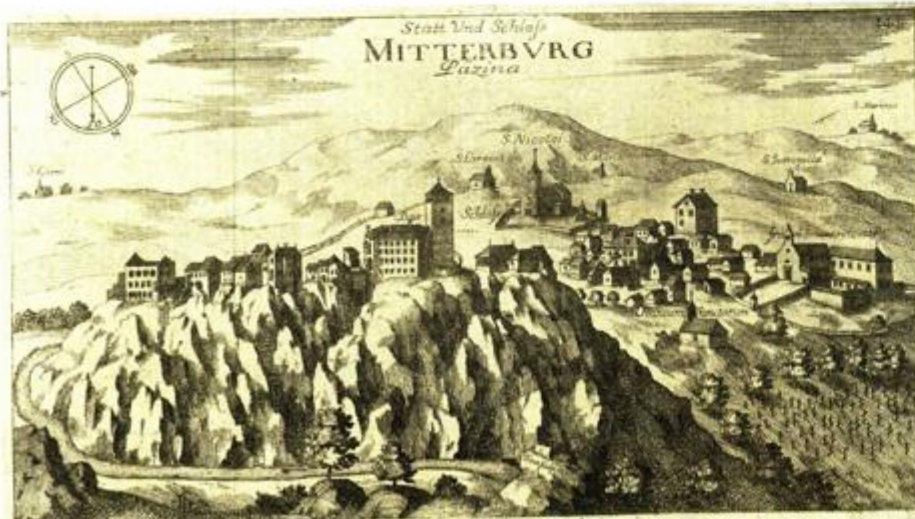
Djelo još uvijek nepoznatog slikara nastalo u pazinskoj župnoj crkvi u 15. stoljeću, otkriveno je ispod naslaga vapnenog premaza i restaurirano između 1926. i 1933., podsjetila je Kristina Krulić, koja od 2011. vodi restauraciju svetišta. Dodaje da je do toga došlo ponajprije velikim zalaganjem tadašnjeg pazinskog župnika Carla Gregorija te građana Pazina okupljenih u Vijeću za obnovu i uljepšavanje crkve. Čišćenje i restauracija otkrivenih slika bili su povjereni restauratoru Giovanniju Bastianelli, a radovi su, kako se navodi u arhivskim dokumentima, uključivali preciznu i pažljivu konsolidaciju odvojenih dijelova oslika, čišćenje i reintegraciju nedostajućih dijelova povezujućim tonovima na zidovima, svodu i trijumfalnom luku. Tijekom vremena, zbog raznih utjecanja, pojavila su se oštećenja na osliku, pa je 2005. napravljeno probno čišćenje, a 2011. Hrvatski restauratorski zavod započinje s konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima i radovima, da bi se 2015. postavile skele i nakon istraživanja krenulo u prvu fazu čišćenja svodnih polja.

Čišćenje i istraživanja pokazala su velik postotak restauratorskih integracija s početka 20. stoljeća, ponajviše oko prozorskih otvora, natpisnih ploča i rebara na svodu koja su gotovo u potpunosti prekrivena novim oslikom, rekla je Krulić zaključujući da slijedi nastavak restauratorskih radova čišćenja i konsolidacije zidnih slika svodnih polja, trijumfalnog luka i zidova iza oltara što će u narednih nekoliko godina svetištu dati novi sjaj.

Reljef Pazina uvjetovao lokaciju župne crkve

Crkvu sv. Nikole, njenu arhitekture i urbanizam grada u razdobljima gradnje predstavila je Irma Huić, koja se najprije osvrnula na specifičan položaj Pazina u reljefu koji je uvjetovao da se župna crkva izgradi izvan naselja koje se razvilo oko kaštela. Naime, na prostoru današnje crkve sv. Nikole izgrađena 1266. već je postojala kapela, a na njenom je mjestu tada izgrađena crkva četvrtastog tlocrta sa zvonikom ugrađenim u pročelje. Toj je crkvi 1440. prepozit Andrija Schuel dao dograditi svetište s mrežastim svodom koje je kasnije postalo uzorom pri gradnji više crkava ne samo u Istri već i širem okruženju, a slična rješenja nalaze se na Krku i Vinodolu, dodala je Huić.

Crkva je u 17. stoljeću dobila bočne kapele, a u 19. današnji izgled. Tijekom konzervatorskih radova, koji su započeli 2011., uočene su napuknuća na bočnim oltarima, što je navelo na razmišljanja o lošem stanju konstrukcije objekta. Međutim, istraživanja su, kako je rekla Huić, pokazala da je konstrukcija crkve u dobrom stanju, a iste su rezultate pokazala i geomehnička ispitivanja terena oko temelja. "Napukline na bočnim oltarima nastale su zbog toga što su oltari izgrađeni bez temelja i jednostavno su tonuli", objasnila je Huić dodajući da se stanje srećom stabiliziralo, ali se, bez obzira na to, i za oltare treba pronaći zadovoljavajuće rješenje.

Vatvasorova veduta Pazina u drugoj polovici 17. st., crkva sv. Nikole je u sredini